

Problem with definition of the elevated in the history of aesthetics

Andriy Strehaliuk

Faculty of Humanities, National University of Kyiv-Mohyla Academy, UKRAINE, Kyiv, 2, Skovoroda Str., E-mail: an.defacto@gmail.com

The article is devoted to the analysis of peculiarities of defining the phenomenon of elevated in the history of philosophical and aesthetic idea. The problems of the theory of elevated connected with determination of this concept and methods of this aesthetic phenomenon interpretation are analysed.

Considerable attention is paid to the difficulties in determination of elevated, both in researches of previous epochs and in the modern attempts of construction of the theory of elevated.

Phenomenon of elevated which is under intent attention of aesthetes and philosophers from Longin to Žižek - is one of those concepts which are difficult to define.

In the history of aesthetic idea the concept arises in various contexts in which it acquires different characteristics what makes it difficult to reduce to single definition. Such variety of displays causes considerable difficulties for the scientific and philosophical theories of elevated which are based on strict determination of concepts. In particular, it was equated with the majestic natural phenomena, God, sense, emotional fascination, etc.

The genuine elevated belongs to those phenomena which a man is not able to seize as in a state of sublimity he is under the influence of elevated object and unable to comprehend it. It is comparatively easier to define and describe formal descriptions of the concept of elevated than to define its semantic characteristics. The content of the concept of elevated is constantly updated and it is a characteristic feature of this phenomenon. It causes basic difficulties for definition of the phenomenon of elevated within the framework of scientific theory. However, without regard to it, the elevated is one of key categories of classic aesthetics and modern aesthetic science which proves also the interest in elevated from the side of other philosophical disciplines.

Проблема дефініції піднесеного в історії естетики

Андрій Стрехалюк

Кафедра філософії та релігієзнавства, Національний університет "Кієво-Могилянська Академія", УКРАЇНА, м.Київ, вул.Г.Сковороди, 11, E-mail: an.defacto@gmail.com

У доповіді розглянуто особливості дефініції поняття піднесеного у історико-філософському контексті та в рамках філософської та естетичної теорії піднесеного, вказано на основні труднощі теоретичного осмислення феномену піднесеного та проаналізовано їх причини.

Ключові слова – піднесене, дефініція піднесеного, естетична теорія, філософія.

I. Вступ

Спроби теоретизувати феномен піднесеного зустрічаються протягом всієї історії західноєвропейської культури та філософії. Однак, по своїй природі піднесене є феноменом, який вкрай складно піддається дефініції. Так само складно співвіднести його зі строгою філософською теорією. Отож, ми спробуємо проаналізувати особливості поняття піднесеного в теоретичному дискурсі, та основні проблеми, пов'язані з визначенням цього поняття.

II. Визначення піднесеного: історичний контекст

Від Лонгіна і до Жижека та Лаку-Лабарта піднесене постає феноменом, який або вислизає від суб'єкта пізнання, або ж перевищує наші пізнавальні здатності, тим самим завжди залишаючись не до кінця експліцитним та зрозумілим. Як наслідок, часто піднесене постає як негативний феномен, який неможливо по-справжньому дослідити. Ця негативність піднесеного неодноразово ставала, як джерелом гострого зацікавлення цим феноменом, так і перешкодою на шляху його теоретичного пізнання. І в той самий час завжди піднесене провокувало нові й нові форми пізнання: чи то у мистецтві, чи у філософії.

Якщо мислителі попередніх епох активно намагалися дати дефініцію піднесеному (Лонгін, Бьорк та інші британські естетики), то дослідники ХХ століття стали куди стриманіші у своїх визначеннях. Причиною тому є різноманіття контекстів, в яких актуалізується/існує піднесене, широта діапазону інтерпретацій цього поняття і підсвідомий науковий потяг до повноти дефініції та дослідження. Піднесене тепер складно або щонайменше наївно ідентифікувати з величними природними явищами (Шефтсбері, Г. Якобс, Дж. Денніс). Так само під сумнів можна поставити ототожнення піднесеного з Богом, Божою силою (Т. Барнет, Дж. Еддісон), адже тоді сфера піднесеного обмежується релігійною площиною, а дефініція не пояснює інші можливі контексти піднесеного: у мистецтві, культурі, постмодерністського піднесеного тощо. Не менш обмеженим є

розгляд піднесеного лише як почуття, адже тоді не враховується безліч філософських рівнів цього поняття (онтологічний, епістемологічний, антропологічний).

III. Проблема дефініції у теорії піднесеного

Піднесене проявляється у різноманітних контекстах, в різних ситуаціях та станах людського буття, тому створити несуперечливу теорію, яка б охоплювала усі ці аспекти і уникала однобічності та обмеженості, вкрай складно.

Будь-яка дефініція прагне дати формальне та змістове окреслення того чи іншого поняття. З віднаходженням формальних характеристик піднесеного ситуація більш менш ясна: «У широкому сенсі, всякий раз, коли досвід вислизає від звичайного розуміння, кожного разу, коли сила об'єкта чи події настільки велика, що не вистачає слів і точки порівняння зникають, тоді ми стикаємось з почуттям піднесеного. Таким чином, піднесене вказує на межі розуму і вираження (expression), а також на відчуття того, що може лежати поза цими межами» [1].

Із віднаходженням змісту досліджуваного нами поняття куди складніше. Тут існує щонайменше два аспекти, які утрудняють справу. По перше, у більшості мислителів це поняття пов'язане зі сферою, що перевищує людську здатність пізнання. Це означає, що зміст поняття є трансцендентним для людських відчуттів і розуму. Таким чином, цей зміст є недоступним для вербалізації та осягнення, чи то органами відчуттів, чи рефлексією. А це унеможливорює змістове визначення піднесеного у позитивних термінах. Натомість, цьому поняттю приписуються різноманітні негативні дефініції, часто посилаючись на фізіологічні та екзистенційні стани, як намагання пояснити неможливість вербалізації змісту піднесеного (Бьорк, Лонгін, Кант і т.д.).

З іншого боку, історично автори називали різні причини піднесеного, які, по суті, і визначали зміст цього поняття. Таке різноманіття і відсутність спільного (змістового, не формального) знаменника теж є суттєвою перешкодою для позитивного і повного визначення поняття.

Піднесене – це те, що виражає подив, захоплення, страх. Усі ці емоційні стани передбачають новизну, адже людина не дивується звичному і, як правило, не захоплюється ним, часто навіть не звертаючи на звичне своєї уваги. Людина боїться невідомого, а відоме, знане вона перетворює відповідно до своїх цілей та намірів. Істинне піднесене належить до тих феноменів, які людина не здатна опанувати, оскільки в стані піднесеності вона перебуває під впливом

піднесеного об'єкта і не в силах оволодіти ним. Отже, новизна є однією з необхідних (але не остаточних) підстав феномену піднесеного. Піднесене завжди містить новизну, новий зміст, який і спричиняє наше захоплення, захват або страх. Тільки так піднесене і може існувати.

Дослідник Сенфорд Бадік, стверджує, що досвід піднесеного і зокрема ті форми його сприйняття та переживання, які властиві для культури Заходу, спричиняють «часткову втрату свідомості в процесі зіткнення з безкінечною прогресією репрезентацій» [2]. Таким чином піднесене виходить поза межі свідомого і тому дуже часто трактується як нерозумне та ірраціональне. У певному сенсі таке трактування більш близьке для Бьорквського та Кантівського розуміння піднесеного, які передбачають неможливість чіткого раціонального переживання піднесеного (у теорії Бьорка піднесене блокує розумову діяльність, у Канта – піднесений об'єкт значно перевищує розумові здатності людини). Однак, якщо звернутись до лонгінівської чи гегелівської версії піднесеного, стає очевидним, що й тут піднесене через денотати божественності та трансцендентності постає невідомим і надрозумним феноменом, що руйнує спроби його рефлексії при безпосередньому спогляданні і переживанні.

Отже, основними причинами складності визначення феномену піднесеного є різноманіття його проявів та відсутність чітких змістових характеристик феномену. Попри це, піднесене є одним з найважливіших понять в естетичній теорії та філософії ХХ століття.

Висновок

Отже, у статті проаналізовано основні труднощі, з якими стикається спроба визначення феномену піднесеного в рамках наукової теорії, описані основні причини цих труднощів.

Література

- [1] Shaw, Philip *The sublime (The New Critical Idiom)* Routledge, Abingdon, 2006, 168 p. – P. II.
- [2] Budick, Sanford, *The western theory of tradition: terms and paradigms of the culturaleal sublime / Sanford Budick.* – P. XIV
- [3] Бьорк Э. *Философское исследование о происхождении наших идей возвышенного и прекрасного / Бьорк Э.* – М.: Искусство, 1979. – 237 с.
- [4] Кант И. *Критика эстетической способности суждения / И. Кант ; [пер. з нім. Б. Гавришкова]. // Кант И. Эстетика – Львів : Аверс, 2007.*
- [5] Гегель Г. В. Ф. *Эстетика / Г. В. Ф. Гегель // Эстетика в 2 т. – СПб. : Наука, 2001. – Т. 1. – 622 с.*
- [6] Жижек С. *Возвышенный Объект Идеологии / С. Жижек.* – М. : Художественный журнал, 1999. – 234 с.